

Ruben van de Vijver

Verkorte namen

Marc van Oostendorp

Sportverslaggever Frank Snoeks noemt de wielrenner Abdoesjaparov 'Abdoe'. De voetballer Babangida wordt 'Baba' genoemd. Een korte naam is niet alleen makkelijker uit te spreken, hij klinkt ook grappig. Dat zullen wel de redenen zijn waarom Snoeks en zijn collega's namen afkorten.

De Amsterdamse taalwetenschapper Ruben van de Vijver is minder geïnteresseerd in het waarom dan in het hoe van *Abdoe* en *Baba*. Hoe verkorten we een naam? Waarom zeggen we bijvoorbeeld niet *Ab*, *Abdoesj*, *Parov*, of *Sjap* tegen Abdoesjaparov? Of *Ba* of *Babangi* tegen Babangida?

● JAWELMANISCH

Van de Vijver raakte geïnteresseerd in de vorm van zulke verkortingen omdat het hem opviel dat de meeste daarvan uit twee bepaalde lettergrepen bestonden: een beklemtoonde en een onbeklemtoonde. Zo'n tweetal lettergrepen heet in de taalkundige literatuur een voet, en over voeten schreef Van de Vijver zijn proefschrift. Hij had al onderzocht wat sprekers van onder andere het Arabisch, het Jawelmanisch en het Carib met voeten deden in hun taal. Nu wilde hij weleens weten of zijn theorie ook iets kon zeggen over tweelettergrepige Nederlandse naamverkortingen.

Die hang naar tweelettergrepigheid is volgens Van de Vijver niet toevallig. Nederlanders en Vlamingen laten wel vaker blijken dat ze een voorkeur hebben voor eenheden van twee lettergrepen. Zo worden afkortingen veel gemakkelijker en sneller als letterwoorden uitgesproken wan-

neer het resultaat twee- in plaats van eenlettergrepig is. Dat verklaart waarom *VARA* wordt uitgesproken als [vaaraa], maar *KRO* niet als [kroo] (zie Frank Jansen en Gerard Verhoeven, 'De uitspraak van letterwoorden', *Onze Taal* oktober 1996).

● PATRIES

Naamverkortingen zijn een voorbeeld van hetzelfde. "De basisregel is eenvoudig", zegt Van de Vijver. "Je neemt de eerste twee lettergrepen van de oorspronkelijke naam, en je laat de klemtoon staan. Zo wordt *Eduard* tot *Edu*, en *Fatima* tot *Fati*. Als de oorspronkelijke naam al twee lettergrepen heeft, wordt de naam verder verkort: *Ruben* wordt *Ruub*."

Deze regel is vrijwel uitzonderingsloos, in ieder geval voor nieuwe verkortingen. In de loop van de geschiedenis zijn er wel allerlei verkortingen ontstaan volgens andere patronen – *Jan* voor *Johannes*, *Lotte* voor *Charlotte* – maar nieuwe namen zijn veel regelmatiger.

Toch is ook over die eenvoudige woorden iets meer te zeggen dan op het eerste gezicht misschien lijkt. Want waarom zeggen we *Patries* en niet *Patrie*? Die laatste vorm bevat precies de eerste twee lettergrepen van *Patricia* en ligt daarom logisch gezien meer voor de hand. Toch klinkt *Patries* veel natuurlijker dan *Patrie*. Hoe komt dat?

● SEXYE BROEK

"Nederlandse woorden eindigen liefst niet op een beklemtoonde klinker", zegt Van de Vijver. "Daar moet het iets mee te maken hebben." Als de tweede lettergreep niet beklem-

toond is, kan de verkorting namelijk best op een klinker eindigen. De namen *Abdoe* en *Baba*, die allebei de klemtoon op de eerste lettergreep hebben liggen, laten dat al zien. Die namen worden nu juist niet afgekort als *Abdoes* of *Babang*. Terwijl alle namen met klemtoon op de tweede lettergreep hetzelfde doen als *Patries*: *Carola* wordt *Carool*, *Irene* wordt *Ireen*. Ook kortere namen doen mee. Patrick *Kluivert* wordt *Kluif* genoemd, en niet *Klui*. *Wouter* heet eerder *Wout* dan *Wou*.

Woorden die op een beklemtoonde klinker eindigen – *continu* en *wee* bijvoorbeeld – zijn in meerdere opzichten vreemd. Als Nederlanders zelf een nieuw tweelettergrepig woord maken, zoals *VARA*, *AVRO*, *NAVO* of *CITO*, leggen ze de klemtoon onveranderlijk op de eerste lettergreep. Niemand komt op het idee om in zulke woorden de klemtoon op de tweede lettergreep te leggen.

Een ander voorbeeld: normaal gesproken worden bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op een klinker niet verbogen. We zeggen bijvoorbeeld wel *de jonge man* maar niet *de albinoë man*; wel *de leuke broek* maar niet *de sexye broek*. Een buigings-*e* en een klinker gaan kennelijk niet samen. Alleen als de klinker klemtoon heeft, gaat die redenering niet op. In dat geval kan het bijvoeglijk naamwoord juist weer wel verbogen worden, zoals *de weë geur* en *de continue aandrang* laten zien. Ook in dat opzicht zijn woorden die eindigen op een beklemtoonde klinker uitzonderlijk.

● ALGEMENE WETTEN

"Het is dus ongewoon om een woord te laten eindigen op een beklemtoonde klinker", zegt Van de Vijver. "Zo'n woordvorm is minder gewenst in onze taal. De meeste mensen zijn zich daar absoluut niet van bewust. En toch zeggen ze liever *Patries* dan *Patrie* en liever *Kluif* dan *Klui*."

Die conclusie komt Van de Vijver goed uit. Als voeten eenheden van twee lettergrepen zijn, bestaan er dus twee mogelijke soorten voeten: een waarbij de klemtoon op de eerste lettergreep ligt (*Abdoe*, *Baba*), en een waarbij hij op de laatste ligt (*Ireen*, *Patries*). Volgens Van de Vijver is er in alle talen van de wereld met de

tweede soort voet, in tegenstelling tot de eerste, altijd iets vreemds aan de hand. Dat geldt dus ook voor Nederlandse naamverkortingen. Alle menselijke talen lijken in dit opzicht op elkaar. De wetten die gelden in

het Arabisch en in de taal van de Jawelmani-indianen, gelden net zo sterk voor Frank Snoeks die in het Nederlands verslag doet van een sportwedstrijd.

Ruben van de Vijver, *The iambic issue. lambs as a result of constraint interaction.* Dit proefschrift verschijnt dit najaar in de serie 'HIL Dissertations in Linguistics' bij uitgeverij Holland Academic Graphics in Den Haag.

GESCHIEDENIS OP STRAAT

Maliebaan

Riemer Reinsma

Kijk je naar de plaatsen waar een Maliebaan, Maliestraat of Malieveld voorkomt (Amsterdam, Arcen, Groenlo, Jorwerd, Leiden, Utrecht, Den Haag), dan blijkt het overwegend een randstadnaam te zijn. Dat is niet toevallig. Het vertier op de maliebanen was een deftige aangelegenheid en beperkte zich daardoor grotendeels tot de grote, welvarende Hollandse steden. Op de maliebaan werd 'gemalied' of 'gepalemalied': een soort golfspel, dat een hogere sociale status had dan het kaatsspel.

De maliesport beleefde zijn grootste bloei in de zeventiende eeuw. Het instrumentarium bestond uit een slaghout ('malie' of 'maliestok') en een bal. De 18de-eeuwse auteur J. le Francq van Berkhey beschreef de maliestok als "een langen taaien zweependen Stok, met een Fluweel Handvat, en aan 't onderende een houten, met yzer beslaagen, Hamerslag". Het woord *malie* is afgeleid van het Latijnse *malleus* (= hamer). Het synoniem *palimalie* – ook wel *palemaille* – heeft nooit echt wortel geschoten in het Nederlands; dit woord gaat via het Frans terug op een Italiaans woord *pallamaglio* (= bal en malie). In Engeland leeft de term *palimalie* wél voort, en dat zelfs in de naam van een hoogst prominente Londenstraat. Namelijk de *Pall Mall*.

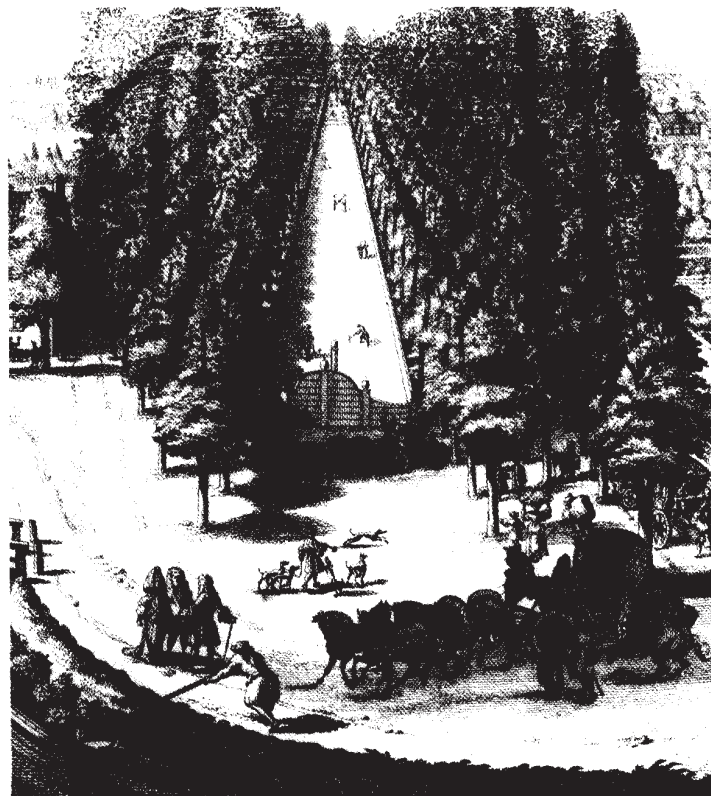
De maliebanen vereisten een lang, recht parcours en werden aangelegd buiten de toenmalige stadswallen. Het Utrechtse exemplaar, aangelegd in 1637, gold indertijd als het mooiste van Europa. De overlevering wil dat de Zonnekoning in 1672, toen

hij in Utrecht was, verzuchtte dat hij de baan helaas niet mee kon nemen naar Versailles. De baan in Utrecht was 740 meter lang. Hij was geplaveid met schelpen en afgezet met houten schuttingen waarin een aantal toegangen waren uitgespaard. Hierdoor konden de spelers – die toegang moesten betalen – binnenkomen of vertrekken. Aan elk uiteinde van de baan stond een hoge paal met het Utrechtse stadswapen. Halverwege de baan was een kleine ijzeren boog aangebracht. Het was de bedoeling dat je de bal met zo weinig mo-

gelijk slagen en zo snel mogelijk onder de boog door naar het eind van de baan sloeg, waar hij de paal moest raken. Aan weerskanten van de baan lagen drie met bomen beplante wandelwegen.

Na het midden van de achttiende eeuw begon het maliën uit de mode te raken. In 1796 werd er op de Utrechtse baan al niet meer gespeeld. In 1811 werden de schotten en palen afgebroken.

Met dank aan Harold Kettlitz en Erik Tigelaar, Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht

Lithografie p.w. van de Weijer (1864), Gemeentelijk Archiefdienst Utrecht

De Maliebaan in Utrecht in 1715.